

УДК 811.111-342

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-1-25>

Єлизавета ІСАКОВА,

orcid.org/0000-0002-8487-042X

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри філології та перекладу

Київського національного університету технологій та дизайну
(Київ, Україна) *isakovaliz@ukr.net*

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ В ОФОРМЛЕННІ ТЕМПОРАЛЬНИХ ВІДНОШЕНЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ (ЗІСТАВНИЙ АСПЕКТ)

Статтю присвячено виявленню особливостей оформлення темпоральних відношень в українській та англійській мовах з іменниками, що позначають часові періоди: день, тиждень, місяць, рік. Метою статті є виявлення характерних рис уживання цих іменників в українській та англійській мовах та їхній аналіз у зіставному аспекті.

Актуальність опису лексичних одиниць, що оформлюють темпоральні відношення, полягає в лексикографічному та семантичному представленні прийменників, які беруть участь у цьому процесі. Прийменники виражають важливі граматичні відносини реальної дійсності впродовж багатьох епох у всіх мовах, у яких присутня така категорія слів. Лексичні одиниці, що розглядаються в цій статті, вказують на часові відносини, а також конкретизують і доповнюють характер цих відносин. Роль прийменників у мовах, без сумніву, дуже велика – це сполучна ланка між іншими частинами мови, яка пов'язує їх між собою таким чином, щоб точно і правильно відобразити реальну дійсність.

Дослідження проводилося на матеріалі англійських та українських медійних текстів, оскільки медіадискурс найяскравіше відображає актуальний стан мови. На великому за обсягом емпіричному матеріалі зроблено висновки. Дослідивши лише кілька іменників, що позначають певний часовий відрізок, автор доводить розмаїття засобів вираження темпоральних відносин у різноструктурних мовах. У статті подано схеми, за якими формуються словосполучення темпоральної семантики та проаналізовано відмінності в мовах.

Автором статті доведено, що оформлення темпоральних відношень відбувається здебільшого аналітичним шляхом, що особливо проявляється в англійській мові. Для української мови характерний як синтетичний спосіб вираження темпоральних відносин, так і аналітичний.

Ключові слова: безприйменниковий спосіб, прийменник, прийменниковий спосіб, іменник, темпоральні відношення.

Yelizaveta ISAKOVA,

orcid.org/0000-0002-8487-042X

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Head of the Department of Philology and Translation

Kyiv National University of Technologies and Design

(Kyiv, Ukraine) *isakovaliz@ukr.net*

SOME FEATURES IN THE FORMATION OF TEMPORAL RELATIONS IN ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES (COMPARATIVE ASPECT)

The article is devoted to the identification of peculiarities of temporal relations in Ukrainian and English with nouns denoting time periods: day, week, month, year. The aim of the article is to identify the characteristic features of the use of these nouns in Ukrainian and English and analyze them in a comparative aspect.

The relevance of the description of lexical units formalizing temporal relations lies in the lexicographic and semantic representation of prepositions involved in this process. Prepositions express important grammatical relations of real reality throughout many epochs in all languages in which such category of words is present. The lexical units considered in this article indicate temporal relations and also concretize and supplement the nature of these relations. The role of prepositions in languages is undoubtedly very great – it is a link between the denominative parts of speech. Prepositions, being service words, connect the denominative parts of speech with each other in such a way as to accurately and correctly reflect the real reality.

The study was conducted on the material of English and Ukrainian media texts, since media discourse most clearly reflects the current state of the language. The conclusions are drawn on the extensive empirical material. Having studied only a few nouns denoting a certain time interval, the author prove the diversity of means of expressing temporal relations in differently structured languages. The article presents the schemes by which word combinations of temporal semantics are formed and analyzes the differences in the languages.

The author of the article prove that the design of temporal relations is mostly analytical, which is especially evident in English. The Ukrainian language is characterized by both synthetic and analytical ways of expressing temporal relations.

Key words: non-prepositional way, preposition, prepositional way, noun, temporal relations.

Постановка проблеми. Прийменники в усіх мовах – це нескінченне поле для вивчення і порівняння. Функція прийменників, яка полягає у вираженні різних відносин об'єктивної дійсності, є універсальною. Загалом на планеті налічується від 3 до 5 тис. мов. Однак, попри таке розмаїття, існують риси, спільні для всіх мов світу. У всіх мовах однакові різні відносини дійсності, такі як просторові відносини, часові відносини, причинно-наслідкові відносини та об'єктні відносини. Здебільшого ці відношення виражаються відмінковими або прийменниковими способами, або ж прийменниково-прикметниковими (для тих мов, у граматиці яких передбачені відмінки). Як виражаються відношення в різних мовах, можна побачити на таких прикладах: «йти пішки» (укр.), «to go on foot» (англ.). Значення способу дії в українській мові виражається прислівником «пішки», тоді як в англійській мові це ж значення виражається конструкцією прийменник + іменник.

Проблема опису прийменників нині перебуває в центрі лінгвістичних розвідок. По-перше, у багатьох мовах прийменники є сполучною ланкою між частинами мови. По-друге, тому що склад прийменників постійно поповнюється. По-третє, попри те, що прийменники використовуються набагато частіше за інші лексичні одиниці, у жодній мові немає повного лексичного опису слів цієї категорії. У цій статті прийменники з часовим значенням розглядаються в зіставному аспекті. Кожна мова має свої граматичні та лексичні засоби вираження часових відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема оформлення темпоральних відносин досить глибоко розкрита в дослідженнях Н. Гошилик (2011; 2013), Ю. Ковбаско (2015), В. Колкунова (2017) та інших вітчизняних дослідників. Розвідки О. Орленко (2015) присвячені схематизації просторових відносин в англійській, сербській, українській мовах. Зі свого боку, Н. Іщенко (2013) вивчає прийменники в аспекті семантичної та поняттєвої категорії. Л. Чайка (2008) розкриває загальнолінгвістичний потенціал прийменників на позначення часу. Це неповний перелік праць, присвячених дослідженню темпоральних відносин, однак своєрідність та складність лексичних одиниць на позначення часу й досі залишається невирішеною, зокрема зіставлення уживання цих лексичних одиниць в англійській та українській мовах.

Мета статті полягає у виявленні характерних рис уживання іменників, а також прикметників на позначення часових періодів в українській та англійській мовах та їхній аналіз у зіставному аспекті.

Виклад основного матеріалу. Категорії часу як поняттєвій категорії властивий універсальний харак-

тер (Іщенко, 2013 : 63–64). У мові часові поняття часто можуть знаходити своє відтворення у «лексичних одиницях темпоральної семантики та часових граматичних формах» (Гошилик, 2013 : 17). До лексичних засобів вираження часу належать слова із семантикою темпоральності. Зокрема, це – іменники, прикметники, прислівники та прийменники.

У сучасній українській мові прийменник «у/в» + іменник у знахідному відмінку вказує на певний період часу вчинення дії чи події, наприклад, «у понеділок». В англійській мові це значення виражається сполученням прийменника з іменником: «on Monday».

Наприклад, українська мова: «Поминання (Memorial Day) – проводиться в останній травневий понеділок, присвячений пам'яті загиблих військовослужбовців у військових конфліктах» (<https://tut-cikavo.com/kultura/tradytsii/630-svyatayaki-vidznachayut-u-ssha>, 03.05.2023).

Англійська мова: «*This is a very real option, a senior official of the Ministry of defence told the newspaper on Monday*» (News Service. «Voice of America»). Наш емпіричний матеріал показує, що вказівка на будь-який день тижня в розглянутих мовах відбувається за такою схемою: прийменник + ім'я іменник/день тижня.

Щоб виразити періодичність, сталість будь-якої дії чи події (наприклад, днів тижня), в українській мові не використовують прийменники, а слова з компонентом «що-»: *щопонеділка, щовівторка* і т.д. Те саме значення в англійській мові виражається за допомогою прийменника «on» та іменника у множині: «on Mondays» тощо. Зазначаємо, що прийменник такий самий, як і в словосполученні із вказівкою на часовий період, у який що-небудь відбувається, але тут іменник уживається у множині, що й вказує на повторюваність, періодичність дії чи події.

Наприклад, українська мова:

1. «Щоб привітати нових користувачів, Biance Futures пропонуватиме бонусний джекпот у розмірі 5 000 USDT щопонеділка та щовівторка» (<https://www.binance.com/uk>, 19.03.2021).

2. «Подякувавши за вітання, вона повідомила серед іншого, що традиція «щосередини з Україною молоді» прижилася, функції транслятера виконує 18-річна Лілія, яка разом із матір'ю та її сестрою евакуювалася в Шотландію з Дніпра, де відвідувала школу з поглибленим вивченням англійської мови» (<https://umoloda.kyiv.ua/number/3854/188/175208/>, 10.05.2023).

Англійська мова:

1. «*On Mondays, the museum is closed, but my friendly mole will be waiting for you*» (Інт.).

2. «*Aircraft flew twice a day (just back) on Mondays, Tuesdays, Thursdays and Fridays*» (Інт.).

Логічним продовженням, звісно ж, є розгляд позначення періоду часу, який вбирає в себе всі дні – це іменник «тиждень». В українській мові для вказівки на якийсь період (у цьому випадку – тиждень) уживається прийменник «на» (на цьому тижні, на минулому тижні, на наступному тижні) або маємо безприйменниковий варіант – «цього тижня», де іменник стоїть у родовому відмінку. Іншими словами, словосполучення в українській мові утворюється за двома схемами:

– прийменник «на» + вказівний займенник / прикметник + іменник (тиждень), що вживається в місцевому відмінку;

– вказівний займенник / прикметник + іменник (тиждень), що вживається у родовому відмінку.

В українській мові є можливість оформлення темпоральних відносин, як прийменниковим, так і безприйменниковим способом.

В англійській мові ці значення передаються лише безприйменниковим способом: *this week, last week, next week*.

Наприклад, українська мова:

1. «Рекордно високу температуру повітря зафіксовано минулого тижня в усьому світі, такі попередні дані повідомила в понеділок Всесвітня метеорологічна організація (ВМО)» (<https://interfax.com.ua/news/general/922041.html>, 10.07.2023).

2. «Орієнтовно, парламент має розглянути відставку чинного очільника оборонного відомства на наступному тижні» (<https://umoloda.kyiv.ua/number/0/180/177857/>, 31.08.2023).

Англійська мова:

1. «*Southwest burglary reported two other break-ins this week. First one on Flower and Corbett and the second at Thompson*» (Subtitles of movies/series).

2. «*Seems that she got a really angry e-mail last week*» (Subtitles of movies/series).

3. «*You can start your first exciting campus tour next week*» (Subtitles of movies/series).

Таким чином, наведені приклади наочно демонструють, що в українській мові іменник «тиждень» для вказівки на темпоральні відношення формується як прийменниковим, так і безприйменниковим способами, тоді як англійська мова використовує лише безприйменниковий спосіб.

Далі розглянемо як здійснюється оформлення часових відношень з іменником «місяць/month» в аналізованих мовах. У рамках нашої статті ми досліджуємо лише вказівку на часовий відрізок, у який щось відбувається. Згідно з аналізом медійних текстів, в українській мові частіше використовуються назви місяців, ніж в англійській: у березні, у квітні, у вересні тощо. А також вживаються словосполучення «цього місяця, наступного місяця, минулого місяця». Тоді як такі значення в англійській мові виражаються без прийменника, напри-

клад, «*this month, last month, next month*». Наведемо деякі приклади з медійного дискурсу.

Українська мова:

1. «Українські пілоти розпочнуть навчання на F-16 у Данії пізніше цього місяця» (<https://mind.ua/news/20261495-ukrayinski-piloti-rozpochnut-navchannya-na-f-16-u-daniyi-piznishe-cogo-misyasya>, 18.08.2023).

2. «Минулого місяця не вистачало А-95, тепер на деяких заправках немає А-92 і дизеля» (<https://umoloda.kyiv.ua/number/0/2006/177651/>, 22.08.2023).

3. «Екологічні наслідки цього лиха і пов'язана з ним мінновибухова небезпека знову змусили відкласти відкриття пляжного сезону на невизначений час. Проте в розпал останнього місяця літа цей час таки настає» (<https://ukurier.gov.ua/uk/articles/start-na-finishi/>, 22.08.2023).

Англійська мова:

1. «*Says they'll probably be able to get me in for the eye surgery next month*» (Subtitles of movies/series).

2. «*After a period of relative calm last month, we are beginning to see a positive evolution indicating a change on the political front*» (United Nations).

3. «*With regard to this month's work, the month has been a very fruitful one*» (United Nations).

4. «*Four sites were closed this month and another 11 are pending closure*» (United Nations).

Отже, в українській мові темпоральні відношення досягаються за допомогою прийменника «у», тобто схематично це має такий вигляд: прийменник + вказівний займенник / прикметник + іменник (місяць/Монат). Англійська мова використовує безприйменниковий спосіб, де використовується схема: прикметник + іменник, де ні артикль, ні прийменник не вживаються.

Словосполучення, утворені з іменником «рік / year» українській мові формуються таким чином: «в цьому році, цього року, в наступному році, наступного року, в минулому році, минулого року», тобто вказівка на певний період часу, в який щось відбувається або відбувалося, реалізується за допомогою прийменника, або без нього. Якщо дія повторювання, то вживається слово з компонентом «що-»: щорічно, щороку. В англійській мові це ж значення передається лише за допомогою вказівного займенника або ж прикметників: *this year, last year, next year*.

Наприклад, українська мова:

1. «Фестиваль *Summer Redneck Games*. Проводиться щорічно 12 липня в штаті Джорджія» (<https://tut-cikavo.com/kultura/tradytsii/630-svyatayaki-vidznachayut-u-ssha>, 03.05.2023).

2. «За 7 місяців цього року загальна сума видатків держбюджету склала 1 трлн 640 млрд

зрівень» (<https://www.unian.ua/economics/finance/derzhavniy-byudzheth-2023-skilki-pishlo-nazsu-12362097.html>, 16.08.2023).

Англійська мова:

1. «*We look forward to another interesting session next year*» (United Nations).

2. «*The Chemical Weapons Convention marked its tenth anniversary earlier this year*» (United Nations).

3. «*For example, last year we finalized our new national HIV strategy*» (United Nations).

Наведені приклади демонструють, що в українській мові словосполучення темпоральної семантики формуються за допомогою прийменника «у» або ж без нього, тобто схематично це має такий вигляд: (прийменник) + вказівний займенник / прикметник + іменник (рік). В англійській мові подібні словосполучення будуються без прийменників, за

схемою: вказівний займенник / прикметник + іменник (year).

Висновки та перспективи подальших досліджень. У вивченні іноземних мов лексичні одиниці на позначення темпоральних відносин викликають найбільші труднощі. Дослідивши лише кілька іменників, що позначають певний часовий відрізок, ми переконалися в розмаїтті засобів вираження темпоральних відносин у різноструктурних мовах. Уживання таких іменників, як день, тиждень, місяць, рік, демонструє, що їхнє вживання має своєрідні особливості в аналізованих мовах. Емпіричний матеріал доводить, що оформлення темпоральних відношень відбувається здебільшого аналітичним шляхом, що яскраво проявляється в англійській мові. Для української мови характерний як синтетичний спосіб вираження часових відносин, так і аналітичний.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гошилик Н. С. Схемні образи часу в сучасній англійській мові: монографія. Івано-Франківськ: НАІР, 2013. 220 с.
2. Гошилик Н. С. Семантичні ролі темпоральних номінацій в англійському публіцистичному дискурсі. Матеріали II міжнародної наукової конференції «Мова. Культура. Комунікація». Чернівці: ВІТ сервіс, 2011. С. 49–51.
3. Іщенко Н. Г. Семантична та поняттєва категорії у мовознавчих студіях. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Серія: Філологія. Педагогіка. 2013. Вип. 2. С. 61–64.
4. Ковбаско Ю. Г. Лексикалізація та грамати́калізація як способи творення і функціонування локативних й темпоральних лексичних одиниць. Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. Германська філологія. 2015. Вип. 751. С. 19–30.
5. Колкунова В. В. Формування колокаційної компетенції студентів-філологів як подолання лексико-семантичної інтерференції в умовах українсько-англійського мовного контакту. Наукові записки. Сер. Філологічні науки. Кропивницький: Видавель Лисенко В. Ф. 2017. Вип. 153. С. 652–655.
6. Орленко О. Схематизація просторових відношень в англійській, сербській, українській мовах: специфіка прийменника over. *Linguistica Copernicana*. № 12. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2015. С. 229–244.
7. Чайка Л. В. Загальнолінгвістичний потенціал проблем міжмовних паралелей. *Лінгвістика: зб. наук. пр.* 2008. № 2 (14). С. 293–301.

REFERENCES

1. Hoshylyk N. S. (2013). *Skhemni obrazy chasu v suchasni anhliskii movi* [Schematic images of time in modern English]: monohrafiia. Ivano-Frankivsk: NAIR, 220 [in Ukrainian].
2. Hoshylyk N. S. (2011). *Semantychni roli temporalnykh nominatsii v anhlomovnomu publitsystychnomu dyskursi* [Semantic roles of temporal nominations in English journalistic discourse]. *Materialy II mizhnarodnoi naukovoï konferentsii «Mova. Kultura. Komunikatsiia»*. Chernihiv: VIT servis, 49–51 [in Ukrainian].
3. Ishchenko N. H. (2013). *Semantychna ta poniattieva katehorii u movoznavchykh studiiakh* [Semantic and conceptual categories in linguistic studies]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut»*. Serii: Filolohiia. Pedagogika, 2, 61–64 [in Ukrainian].
4. Kovbasko Yu. H. (2015). *Leksykalizatsiia ta hramatykalizatsiia yak sposoby tvorennia i funktsionuvannia lokatyvnykh y temporalnykh lekstychnykh odynyts* [Lexicalization and grammaticalization as ways of creating and functioning of locative and temporal lexical units]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu: zbirnyk naukovykh prats*. Chernivtsi: Vydavnychi dim «RODOVID» [in Ukrainian].
5. Kolkunova V. V. (2017). *Formuvannia kolokatsiinoi kompetentsii studentiv-filolohiv yak podolannia lekysosemantychnoi interferentsii v umovakh ukrainsko-anhliskoho movnoho kontaktu*. [Formation of collocational competence of philology students as overcoming lexical and semantic interference in the conditions of Ukrainian-English language contact] *Naukovi zapysky. Filolohichni nauky*, 153, 652–655 [in Ukrainian].
6. Orlenko O. (2015). *Skhematyzatsiia prostorovykh vidnoshen v anhliskii, serbskii, ukrainskii movakh: spetsyfika pryimennyka over* [Schematization of spatial relations in English, Serbian, and Ukrainian: the specificity of the preposition over]. *Linguistica Copernicana*, 12. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 229–244 [in Ukrainian].
7. Chaika L. V. (2008). *Zahalnolinhvistychnyi potentsial problem mizhmovnykh paralelei*. [General linguistic potential of the problems of interlingual parallels.] *Linhvistyka: zb. nauk. pr.*, 2 (14), 293–301 [in Ukrainian].